

नामांक				Roll No.		

No. of Questions — 21

No. of Printed Pages — 7

SS—12-2—Sans. Sah. II

उच्च माध्यमिक परीक्षा, 2010

Senior Secondary Examination - 2010

वैकल्पिक वर्ग I (OPTIONAL GROUP I — HUMANITIES)

संस्कृत साहित्य — द्वितीय पत्र

(SANSKRIT SAHITYA — Second Paper)

समय : 3 $\frac{1}{4}$ घण्टे

पूर्णांक : 60

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामाङ्कः अनिवार्यतः लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) प्रत्येक प्रश्नस्योत्तरमुत्तरपुस्तिकायामेव देयम् ।
- (4) प्रत्येक प्रश्नभागस्योत्तरं क्रमानुसारमेकत्रैव लेखितव्यम् ।
- (5) प्रथम प्रश्नस्य चत्वारः (i, ii, iii एवं iv) भागाः सन्ति । प्रत्येक भागस्य उत्तरस्य चत्वारः (अ, ब, स एवं द) विकल्पाः सन्ति । समुचित विकल्पस्य उत्तराक्षरं उत्तर-पुस्तिकायां निम्नलिखित तालिकां निर्माय एकस्मिन् स्थाने एव लेखनीयानि ।

प्रश्न क्रमाङ्कः	समुचित उत्तराक्षरम्
1. (i)	
1. (ii)	
1. (iii)	
1. (iv)	

SS—12-2—Sans. Sah. II

SS-519-II

[Turn over

1. (i) वैदिकसाहित्यस्य समग्रासु रचनासु प्राचीनतमा रचना अस्ति
(अ) सामवेदः (ब) ऋग्वेदः
(स) यजुर्वेदः (द) अथर्ववेदः । $\frac{1}{2}$
- (ii) करुणरसप्रयोगे सिद्धहस्तः अद्वितीयः कविः अस्ति
(अ) भवभूति (ब) शूद्रकः
(स) विशाखदत्तः (द) भट्टनारायणः । $\frac{1}{2}$
- (iii) महाकविसुबन्धुना विरचितं गद्यकाव्यमस्ति
(अ) दशकुमारचरितम् (ब) कादम्बरी
(स) वासवदत्ता (द) शिवराजविजयम् । $\frac{1}{2}$
- (iv) डॉ० प्रभाकरशास्त्रिणा विरचिता कथा अस्ति
(अ) आदर्श दम्पती (ब) उमा
(स) प्रतिवेशिनी (द) आत्मवेदना । $\frac{1}{2}$
2. केषां स्वरवर्णानां वृद्धि संज्ञा भवति ? 1
3. पाणिनीय व्याकरणस्य मूल ग्रन्थस्य नाम किमस्ति ? 1
4. सोदाहरणं व्याख्या कार्या — 3
- “स्थानेऽन्तरतमः” अथवा “लोपः शाकल्यस्य” ।
5. अधोलिखित-पदयोः प्रमुखसूत्रनिर्देशपूर्वकं रूपसिद्धिः क्रियताम् — $2\frac{1}{2} + 2\frac{1}{2} = 5$
- (i) मद्ध्वरिः अथवा मनीषा
- (ii) उपेन्द्रः अथवा विष्णूदयः ।

6. अभिमुखीकरणार्थं का विभक्तिः भवति ? 1
7. अधोलिखितेषु रेखांकितपदेषु प्रयुक्त विभक्त्याः विधायकं सूत्रं लिखत । 1 + 1 + 1 = 3
- (i) बलिं याचते वसुधाम् ।
- (ii) हरये रोचते भक्तिः ।
- (iii) सर्वस्मिन् आत्मास्ति ।
8. अधोलिखितसूत्रस्य सोदाहरणं व्याख्या करणीया — 2
- साधकतमं करणम् ।

अथवा

- षष्ठी हेतु प्रयोगे ।
9. अधोलिखितेषु अशुद्धवाक्येषु द्वे वाक्ये शुद्धं कृत्वा लिखत — 1 + 1 = 2
- (i) गृहस्य परितः गृहाणि सन्ति ।
- (ii) हिमवता गङ्गा प्रभवति ।
- (iii) रामस्य साकं सीता वनं गतवती ।
10. अधोलिखितेषु द्वयोः पदयोः संस्कृते वाक्यरचनां कुरुत — 1 + 1 = 2
- (i) नमस्करोति
- (ii) स्वस्ति
- (iii) त्रायते ।
11. वेदान् अपौरुषेयान् के मन्यन्ते ? 1
12. कालिदासस्य किं सर्वस्वम् अस्ति ? 1
13. केन कविना केवलं नायिकायाः अभिधानमेवाधारीकृत्य वासवदत्ता रचिता ? 1
14. सोवियत भूमि नेहरू पुरस्कारेण कः कविः सम्मानितः ? 1
15. कस्मिन् खण्डकाव्ये जयपुरस्य तात्कालिकस्थितेः चित्रणं अस्ति ? 1

16. अधोलिखितेषु कस्यापि एकस्य व्यक्तित्वं कृतित्वञ्च संक्षेपेण लिखत — 3

- (i) डॉ० हरिराम आचार्यः
- (ii) पं० गणेशराम शर्मा
- (iii) डॉ० पुष्करदत्त शर्मा ।

अथवा

अधोलिखितरचनानां लेखकानां नामानि लेखनीयानि — $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} = 3$

- (i) ईश्वरविलासः
- (ii) मानवंशम्
- (iii) चन्द्रमहीपतिः
- (iv) हरनामामृतम्
- (v) द्वा सुपर्णा
- (vi) सत्यमेव जयते ।

17. अधोलिखितेषु द्वयोः गद्यांशयोः सप्रसङ्गं हिन्दीभाषायाम् व्याख्या कार्या—

$$(1 + 3) + (1 + 3) = 8$$

(क) ॐ शं नो मित्रः शं वरुणः । शं नो भवत्वयमा । शं न इन्द्रो बृहस्पतिः । शं नो विष्णुरुक्रमः । नमो ब्राह्मणे नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि । ऋतं वदिष्यामि । सत्यं वदिष्यामि । तन्मामवतु । तद्वक्तारमवतु । अवतु माम् । अवतु वक्तारम् ।

अथवा

असतां हृदि प्रविष्टो हि दोषलवः करालायते । सतां न विशत्येव हृदयम् । भूयो यदि कथमपि विशति तदा पारद इव क्षणमात्रं न तिष्ठति । मृगा इव विनोदविन्दोर्वशगा भवन्ति साधवः । सुखं हि जनाः भवादृशाः । शरत्समया इव हरन्ति न च मित्रस्य सचेतना विसदृशमुपदिशन्ति । अचेतनानामपि मैत्री समुचितपक्षे निक्षिप्ता ।

(ख) दौवारिकः — हं हो ! कपटसंन्यासिन् ! कथं विश्वासघातं स्वामिवञ्चनं च शिक्षयसि ?
ते केचनान्ये भवन्ति जारजाताः । ये उत्कोच लोभेन स्वामिनं वञ्चयित्वा आत्मानं
अन्धतमसे पातयन्ति न वयं शिवगणास्तादृशाः । (संन्यासिनो हस्तं धृत्वा) इतस्तु सत्यं
कथय, कस्त्वम् ? कुतः आयातः ? केन वा प्रेषितः ?

अथवा

शोकेन विसंज्ञा सर्वं व्यस्मरत् कपोती । तस्याः निश्चला च निरुद्देश्या च दृष्टिः मृतशावके
निमग्नाऽऽसीत् । सा प्रतीक्षते स्म पुनरप्येकवारं “ठायँ” इति शब्दं श्रोतुम् । स एवासौ
क्रूरो ध्वनिर्येन तस्याः प्रियशावकस्येयं दशा कृता, तस्याः जीवनाधारो विच्छिन्नः ।
अहह ! प्रिय शावकस्येव ममापि जीवनस्यान्तं स कुर्यात् ।

18. अधोलिखितेषु द्वयोः गद्यांशयोः सप्रसङ्गं संस्कृतभाषायां व्याख्या कार्या —

$$(1 + 3) + (1 + 3) = 8$$

(क) ततो वीरवरेण स्वगृहं गत्वा निद्रायमाणा स्ववधूः प्रबोधिता पुत्रश्च । तौ निद्रां परित्यज्य
उत्थायोपविष्टौ । वीरवरः तत् सर्वं लक्ष्मीवचनमुक्तवान् । तत् श्रुत्वा सानन्दः शक्तिधरो
ब्रूते — “धन्योऽहमेवं भूतः, स्वामिराज्यरक्षार्थं यस्योपयोगः । तात ! तत् कोऽधुना
विलम्बस्य हेतुः ? एवंविधे कर्मणि देहस्य विनियोगः श्लाघ्यः ।

अथवा

तथाहि कस्यचित् राज्ञः सभायां कश्चित् पाचकः समाजगाम । तेन स्वानुरूपां सेवां कर्तुं
राजा निवेदितः । राज्ञा पृष्टम् — “त्वं कस्मिन् कार्ये निपुणो विशेषज्ञो वाऽसि ?”
स खलु पाकशास्त्री न्यवेदयत् — “राजन् अहं पाकशास्त्रे प्रवीणस्तत्र किमपि कौशलम्
आवहामि । भूरिभोगवताम् वैभवशालिनां महाकुले एव अहं महान्तं कालं यावत्
पाचकत्वेन सेवाकार्यं समपादयम् ।

(ख) गुणवती गुणवरा तु अतीव विषण्णा सती प्रावोचत्-भगवन् ! सर्वा इमा मम भगिन्यः एव, तत् क्षम्यतां ता इति । तत् श्रुत्वा ताः सर्वाः गुणवरापादयोः पतित्वा क्षमायाचनां चक्रुः । राजा तु गुणवरायाः क्षान्तिं क्षमावृत्तिञ्च विलोक्य क्षमादानमकरोत् । राजकुमारञ्च यौवराज्यपदे अभिषिक्तवान् ।

अथवा

श्रेयसाम् अभिवादनं मानवस्य साधारणो धर्मोऽस्ति । अर्हाणाम् अभिवादानेन सदृशं संबलं नाऽस्त्यन्यत् त्रिषु लोकेषु । अभिवादनशीलस्य कृते आचारोऽयं सुखसौभाग्यारोग्यादिसम्पदः कल्पवृक्ष इव स्वयं प्रददाति । अभिवादाने विनये च स्थितां महतीं शक्तिं जानन्तः सत्पुरुषाः जन्मतः एव सन्ततीः पूज्यपूजायै प्रेरयन्ति ।

19. अधोलिखितेषु केषाञ्चित् चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लेखनीयानि — $4 \times 1 = 4$

- (i) “यथा बीजं तथा फलम्” पाठानुसारेण प्रियदर्शनसर्पेण शनैः शनैः किम् कवलितम् ?
- (ii) “नेत्रदानं महद्दानम्” पाठाधारेण राजा केन विधिना याचकाय नेत्रद्वयम् प्रायच्छत् ?
- (iii) “गृहिणी गृहमुच्यते” अस्मात् पाठात् का शिक्षा मिलति ?
- (iv) “कुविन्दस्य काव्यम्” पाठानुसारेण केषां त्वंकारयुक्ता वाणी शोभते ?
- (v) “गुरुपदेशः” पाठानुसारेण जनाः भयात् कथं राजवचनमनुसरन्ति ?
- (vi) “वेणुवादकः राजपुत्रः” पाठानुसारेण चेसप्पा केभ्यः वेणुवादनम् अशिक्षयत् ?
- (vii) “संयमः खलु जीवनम्” पाठानुसारेण प्रतिष्ठितप्रज्ञः कः समुच्यते ?
- (viii) “ॐ सह नावतु । सह नौ भुनक्तु । सहवीर्यं करवावहै ।” इत्यादयः मन्त्राः कस्मात् सङ्कलिताः सन्ति ?

20. अधोलिखितेषु कस्यचिदेकस्य विषयोपरि संस्कृते दशवाक्यानां लघुलेखः लेख्यः — 4

- (i) अस्माकं राजस्थानम्
- (ii) मम प्रियकविः
- (iii) यदाहं ग्रामस्य प्रधानो (सरपंचः) भविष्यामि ।

21. अधोलिखितेषु कस्यचिदेकस्योपरि संस्कृते पञ्चसप्ततिः शब्दात्मकः लेखः लेखनीयः — 6

- (i) संस्कृतभाषायाः गौरवम्
  - (ii) सत्यस्य महिमा
  - (iii) आरोग्यं परमं सुखम् ।
-